

Seleucia

Sayı VIII - 2018

Olba Kazısı Serisi

Seleucia VIII

Olba Kazısı Serisi

Seleucia editörler kurulu, destekleri için Mimar Burak Yazıcı'ya (ARCLAND Mimarlık Mühendislik Danışmanlık Sanayi Tic. Ltd. Şti) şükranlarını sunar.

The Editorial Board of *Seleucia* expresses their gratitude for the support of the Architect Burak Yazıcı, owner of the Arcland Architecture.

Seleucia VIII

Olba Kazısı Serisi

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Nisan - Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. *Seleucia* Dergisi, Sayı VI - 2016'dan itibaren ULAKBİM'de taranmaktadır. Yollanan alışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Nisan - Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, 7. sayfada belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia Dergisi, Sayı VI - 2016'dan itibaren ULAKBİM'de taranmaktadır.

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Fikret K. Yegül
Murat Özyıldırım
Tuna Akçay

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Efrumiye Ertekin
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Sedef Çokay-Kepçe
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Aygül Süel
Prof. Dr. Harun Taşkırın
Prof. Dr. Fikret K. Yegül
Doç. Dr. Sema Sandalcı
Doç. Dr. Hacer Sibel Ünalın
Dr. Öğr. Üyesi Figen Çevirici-Coşkun
Dr. Öğr. Üyesi Merih Ereğ
Dr. Öğr. Üyesi. Deniz Kaplan
Dr. Öğr. Üyesi Fikret Özbay
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Murat Özgen
Dr. Öğr. Üyesi Dr. Muammer Ulutürk
Öğr. Gör. Dr. Tuna Akçay
Dr. Vujadin Ivanisevic

Seleucia
Olba Kazısı Serisi VIII
Sayı: 8

ISSN: 2148-4120

Kapak Tasarım

Tuna Akçay

Yazışma Adresi

Öğr. Gör. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, 33343,
Mersin - Türkiye
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
E – posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr

Adres

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 52
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02
www.homerbooks.com
e-mail: homer@homerbooks.com

Baskı

Dijital Düşler Basım San. Ve Tic. A.Ş.
Nato Cad. Çınarlı Sok. No: 17
34418 Seyrantepe/Kağıthane
0212 279 64 44
Sertifika No: 12922

Dağıtım

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 52
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02

Seleucia | Sayı 8 | Nisan - Mayıs 2018

Obelisk Bones

Dikilitaş Kemikleri

Diane Favro

11

Hadrianus ve Sardes Artemis Tapınağı:

Hadrianus Sardes'e Geldi mi, Eđer

Geldiyse...

Did Hadrian Visit Sardis? And if he did...

Fikret Yegül

27

Olba Akropolisi Kazılarında Yeni Babil

Damga Mührü

A Neo-Babylonian Stamp Seal from the

Excavations of the Acropolis of Olba

Emel Erten

49

Eski Anadolu Toplumlarında Köpek

Dog in the Early Societies of Anatolia

Fikret Özbay

69

Olba'daki Ok Uçları Işığında Kentteki Askeri

Hareketlilik Hakkında Düşünceler

Thoughts on Military Activity in Olba in Light

of Arrowheads

Tuna Akçay

91

Iğdır'da Bir Orta Tunç Çağı Kompleksi

Aşağı Erhacı Yerleşimi ve Kalesi

A Middle Bronze Age Complex in Iğdır: Aşağı

Erhacı Settlement And Castle

Ayhan Yardımcıel

123

Olba Kazıları Cam Kandil Buluntuları

Glass Lamps from Olba Excavations

Emel Erten – Emine Akkuş Koçak

139

Olba Manastırı Kuzey Kilisesi'nin

Değerlendirilmesi

Evaluation of the Results of the Excavations at

the Northern Church of the Monastery of Olba

Murat Özyıldırım - Yavuz Yeğın

165

Tarsus'tan Yeni Bir Hamam: Tarsus'un Roma

İmparatorluk Dönemi Kentsel Dokusuna ve

Kydnos'un Rotasına İlişkin Yeni Görüşler

A Newly-Discovered Bath Building at Tarsus:

Views on the Urban Texture of Tarsus and

the Flow of Kydnos River During the Roman

Imperial Period

Deniz Kaplan

191

Yeni Bulgular Işığında Urfa'da Neolitik

Dönem

The Neolithic Period in and around Urfa in the

Light of New Findings

Bahattin Çelik-Kaya Tolon

211

Yukarı Dicle Havzası'nda Bir Yeni Asur

Yerleşimi: Aşağı Salat

Aşağı Salat: A Neo-Assyrian Settlement in the

Upper Tigris Region

S. Yücel Şenyurt - Atakan Akçay - İlkyay Aklan

233

Bir Grup Geç Roma Sikkesi Işığında Parion

Yamaç Hamamının Son Kullanım Evresi

Hakkında Görüşler

Some Considerations Regarding Final Use of

Parion Slope Bath in the Light of A Group of

Late Roman Coins

Vedat Keleş - Ersin Çelikbaş - Kasım Oyarçın

269

Kitap Tanıtımı

Book Review

Apollodoros Bibliotheka: Yunan Mitolojisi

Hüseyin Üreten

305

Ankara

Yavuz Yeğın

311

Totenkult

Tuna Akçay

317

Suriye, Filistin Ve Batı Arabistan Eski

Eserleri

Murat Özyıldırım

323

PRAEFATIO

Seleucia dergisinin sekizinci sayısını sizlere sunarken, bu yıl da yazarlarımızın değerli katkılarıyla ve zengin bir içerikle sizlere ulaşmayı amaçlamaktayız. Olba'dan gelen yeni bulgularımızı sizlerle paylaşmakta; çeşitli arkeolojik konulara yeni yaklaşım ve yorumlar getiren çalışmalarını sunmaktayız.

Hadrianus'un Küçük Asya ziyaretinde geçmişin parlak başkenti Sardes'e uğrayıp uğramadığını merak ediyorsanız ya da Romalıların dev dikilitaşları Mısır'dan koparıp, imparatorluğun başkentlerine nasıl taşıdıklarını bilmek istiyorsanız; Tarsus'ta daha önce bilinmeyen bir Roma hamamı daha mı keşfedildi dersiniz ya da Parion Hamamı'nın son kullanım evresi konusunda sikkeler ışığında bilgilenmek istiyorsanız, eski Anadolu toplumunda köpeğin nasıl bir rolü olduğunu arkeolojik verilerle görmek sizce ilginçse o zaman Seleucia'nın bu sayısını okumalısınız. Orta Tunç Çağı'nın Aras Boyalıları Kültürü veya Diyarbakır Aşağı Salat Kazıları konusundaki çalışmalar ilginizi çekmekteyse ya da Urfa çevresindeki Neolitik Çağ sizce ilgi çekiciyse, doğru kaynak seçmiş bulunmaktasınız.

Olba'da Akhaemenid Dönem öncesinde Yeni Babil varlığını düşündüren bir arkeolojik veri isterseniz, 2017 kazılarında akropoliste ele geçen kalsedon damga mühür ilginizi çekecektir. Kentteki Geç Antik Dönem'i yansıtan manastır kazılarında 2017'de büyük ölçüde açığa çıkarılan Kuzey Kilisesi'nin mimari ayrıntıları; bu kilisenin de içinde bulunduğu yapıların aydınlatılmasında kullanılan cam kandillerin tipolojisi ya da Olba kazılarında bulunan ok uçları bağlamında kentteki askeri hareketlilik ile ilgili bilgilenmek için yine dergimizin bu sayısına bakmalısınız.

Yukarıda belirtilen çalışmaların yanısıra kitap tanıtımlarıyla da içeriği zenginleşen Seleucia'nın yayına hazırlanması aşamasında emeği geçen yazarlarımıza, Homer Kitabevi'ne ve Ayşen Boylu'ya; çalışmalarımızda sabırla bize eşlik eden Sinan Turan'a şükranlarımızı sunarız.

Editörler:

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret K. Yegül

Prof. Dr. Emel Erten

Öğr. Gör. Murat Özyıldırım (MA)

Dr. Tuna Akçay

PREFACE

While presenting the eighth volume of Seleucia, we hope to reach you with a rich content by the contribution of our writers. We are pleased to share our interpretations on the latest finds from Olba excavations as well as many other archaeological articles with interesting approaches.

If you are anxious to know if Hadrian visited Sardis during his travel in Asia Minor or how Romans carried huge obelisks from Egypt to the capitals of the Empire; if you want to know about the possibility of a newly-discovered bath building in Tarsus or the last phase of use of the bath at Parion; if you are interested in the role of the dogs in ancient Anatolia, you should see this issue of Seleucia. If you want to be informed about the archaeological evidence for Middle Bronze Age Aras Culture or the excavations of Aşağı Salat at Diyarbakır and the Neolithic Age of Urfa Region, this issue of Seleucia will be the right choice.

We are sure, you will be interested in the Neo-Babylonian chalcedony stamp seal found during the excavations of Olba in 2017. For being aware of the architectural details of the “Northern Church” within the monastery of Olba and for the typology of the glass lamps used for the illumination of the Late Antique interiors (including the Northern Church) in Olba as well as the military activity in Olba in light of arrow heads discovered at the site, you should refer to this issue.

In addition to the articles on above-mentioned topics, Seleucia contains a number of book reviews that will inform the readers on various valuable archaeological publications. We wish to thank our contributors for sharing their studies with us and Ayşen Boylu, owner of Homer Books for her help and support as well as Sinan Turan for his patience and assistance during process of preparation of the publication of Seleucia.

Editors:

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret K. Yegül

Prof. Dr. Emel Erten

Öğr. Gör. Murat Özyıldırım (MA)

Dr. Tuna Akçay

Yeni Bulgular Işığında Urfa'da Neolitik Dönem

Bahattin Çelik-Kaya Tolon*

Öz

Şanlıurfa ve çevresinin Neolitik dönemden itibaren iskân edilmiş olduğunu bölgede yapılan sistemli yüzey araştırmaları göstermiştir. 1987 yılından itibaren bölgede yapılan araştırmalar sonucunda Neolitik döneme ait buluntu veren yerleşimlerin sayısı bir elin parmaklarını geçmezdi. Ancak, son yıllarda Harran ve çevresinde yapılan çalışmalar, bölgenin daha da eski dönemlerden itibaren yoğun bir şekilde iskân edilmiş olduğunu bize göstermiştir. Neolitik dönemin çanak çömlek kullanılmayan evresi olan Çanak Çömleksiz Neolitik dönemde, özellikle Harran ovasının doğusunda yer alan Tektek Dağları bölgesinde pek çok ören yerinin tespiti bölgenin daha eskilere gittiğini kanıtlamıştır. Ayrıca, bölgede bulunan yabani hayvan tuzak alanları bölgenin geçim kaynaklarından birinin yabani hayvan avcılığı üzerine kurulmuş olduğunu da göstermektedir. Urfa ve çevresinde yabani hayvan avcılığı denilince hiç kuşkusuz akla gelen ilk hayvan ceylanıdır. Bölgede, ceylan popülasyonunun ne kadar yoğun olduğunu gösteren en iyi kanıtlardan biri, bölge halkının günümüzden 50-60 yıl öncesine kadar Tektek Dağları'nda modern teçhizatla yaptığı ceylan avcılığıdır. Şanlıurfa'da bulunan Neolitik döneme ait yerleşimlerde yapılan kazılarda ele geçen hayvan kemiklerinin % 45-50'sinin ceylan kemiği olduğu düşünüldüğünde ceylanın Neolitik dönemde ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

* Doç. Dr Bahattin Çelik, T.C. Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yenisey Kampüsü, 75000-Ardahan. E-posta: bahattincelik@ardahan.edu.tr.

Öğr. Gör. Dr. Kaya Tolon İzmir Ekonomi Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme Bölümü, İzmir. E-posta: kayaaa@yahoo.com.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Sayın Ahmet Eşref Fakıbaba'ya, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na, Eyyübiye Belediye Başkanı Sayın Mehmet Ekinci'ye, Peten Turizm'den İffet Özgönül'e ve Dr. Mahmut Tolon'a araştırmalarımıza yaptıkları katkılardan dolayı teşekkür ederiz.

Hakeme Gönderilme Tarihi: 02 Mayıs 2018 ve Kabul Tarihi: 20 Mayıs 2018.

Anahtar Kelimeler: Neolitik Dönem, Harran, Tektek Dağları, Ceylan Avcılığı, Tuzak Alanları.

The Neolithic Period in and around Urfa in the Light of New Findings

Abstract

The systematic surface surveys made in the area showed that Şanlıurfa and its surroundings have been inhabited since the Neolithic Period. As a result of the researches conducted in the region since 1987, the number of settlements giving Neolithic finds did not exceed the fingers of a hand. However, recent work in and around Harran has shown us that the region has been intensively inhabited since earlier times. In the Tektek Mountains region in the east of the Harran Plain, lots of settlements belong to the Pre-Pottery Neolithic Period have been discovered and this proved that the history of the region went to more ancient times. Also, wildlife trap areas in the region show that one of the livelihoods is based on wildlife hunting. When it comes to wild animal hunting in Harran and its environs, the first animals come to mind are gazelles. One of the best proofs of how intense the gazelle population in the region is the hunting that the people from the region with modern equipment made in the Tektek Mountains until 50-60 years ago. It is understood how important the gazelle is in the Neolithic period when it is thought that 45-50% of the animal bones recovered from the excavations are gazelle bones in settlements belonging to the Neolithic Period in Şanlıurfa.

Keywords: Neolithic Period, Harran, Tektek Mountains, Gazelle Hunting, Trap Areas.

1. Giriş

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, Çanak Çömleksiz Neolitik dönemin en erken safhalarını yansıtan; Çayönü, Hallan Çemi, Körtik Tepe, Gusir Höyük, Hasankeyf Höyük, Nevali Çori, Göbekli Tepe, Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Sefer Tepe, Hamzan Tepe, Taşlı Tepe, Kurt Tepesi ve Harbetsuvan Tepesi gibi yerleşmelerin keşfedilmesi, Neolitik yaşam biçiminin ortaya çıkışında bölgenin önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir (Lev. 1). Bu yerleşimlerin erken evrelerinde, daha çok avcı ve toplayıcı bir ekonomiye dayalı yaşam şeklini benimsedikleri

anlaşılmaktadır. Avcılıkta, Natufian dönemden gelen “Ceylan Avı Gele-neği” ve buna bağlı olarak çakmaktaşıdan yapılan alet çeşitliliğinin artması, bu tür yaşam şeklinin yaklaşık 1000 yıl boyunca kült yapıları inşa ederek devam etmesini sağlamıştır. Olasılıkla, bölgede MÖ 9. bin yılın sonlarından itibaren bu tarz yerleşimlerin üstleri toprakla örtülerek terk edilmiş, ovalarda ve su kenarlarında ilk tarımcı toplulukların yaşadığı yerler kurulmaya başlanmıştır.

Şanlıurfa ilinde son yıllarda yapılan çalışmalar, Çanak Çömleksiz Neolitik dönemin içinde farklı bir evrenin varlığına işaret eden yerleşimlerin tespit edilmesini sağlamıştır. Yüksekliği 600 m ile 1000 m arasında değişen, dağlık kesimlerde kurulan bu yerleşimlerin daha çok avcı ve toplayıcı bir ekonomiye dayalı yaşam şeklini benimsedikleri anlaşılmaktadır. Tarımla uğraşmayan ancak tarıma alınacak tahılları kültüre almaya başladıklarına dair izlerin bulunduğu bu toplulukların yaşadıkları yerler, bugün için kazısı yapılmış veya yapılmakta olan Göbekli Tepe, Nevali Çori, Şanlıurfa - Yeni Mahalle yerleşimleridir. Bu özellik, olasılıkla henüz kazısı yapılmamış Hamzan Tepe, Karahan Tepe, Sefer Tepe, Taşlı Tepe, Kurt Tepesi ve Harbetsuvan Tepesi gibi benzer yerleşimlerde de söz konusu olmalıdır. Bölgedeki yerleşimlerin diğer bir özelliği de hepsinde Göbekli Tepe ve Nevali Çori’de olduğu gibi “T” şeklinde dikilitaşların bulunmasıdır. Ayrıca, tam olarak lokalize edilemeyen, Adıyaman ve Gaziantep Müzelerinde bulunan birer eser de bu dönemin özelliklerini taşıyan benzer buluntuları temsil etmektedir.

Şanlıurfa ilinde son yıllarda yapılan çalışmalar sonucunda, “T” şeklinde dikilitaş bulunan yerleşim sayısı artmıştır. Bunlar; Nevali Çori, Göbekli Tepe, Şanlıurfa - Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Hamzan Tepe, Sefer Tepe, Taşlı Tepe, Kurt Tepesi, Harbetsuvan Tepesi ve Ayanlar Höyük olarak sayılabilir.

2. Yeni Tespit Edilmiş Neolitik Yerleşimler

“T” şeklinde dikilitaşlar ile temsil edilen yerleşimler, Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Hamzan Tepe ve Sefer Tepe yerleşimleri dışında son yıllarda bunlara Taşlı Tepe, Kurt Tepesi, Harbetsuvan Tepesi ve Ayanlar Höyük’te eklenmiştir. Bu yerleşimlerden Ayanlar Höyük ve Karahan Tepe, yaklaşık 100 dekarın üzerinde bir alana sahip olmaları nedeniyle Göbekli Tepe ölçeğinde büyük yerleşimlerdir¹.

1 Göbekli Tepe yerleşimi yaklaşık 80 dekarlık bir alana sahiptir.

2.1. Şanlıurfa - Yeni Mahalle (Balıklıgöl Höyüğü)

Şanlıurfa eski kent merkezi içindeki Balıklıgöl kutsal alanında yer alan Yeni Mahalle semtinde, bir höyüğün açığa çıkan kesitinde kurtarma kazısı yapılmıştır². Üzerinde çalışılan toprak kesit, yaklaşık 15 m'lik uzunluğa, yer yer 1 m ile 2 m arasında bir yüksekliğe ve 30 ile 70 cm arasında değişen bir genişliğe sahiptir. Çalışma alanının darlığı ve kesitin yol kenarında bulunması sebebiyle kazı çalışması sadece bir dönem yapılmıştır. Kesitte, tümü Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e ait 13 tabaka saptanmıştır. Kesitte gözlenen bazı tabanların üzeri açılmış ve bu tabanlarda dört ayrı *terazzo* türü taban saptanmıştır. Ayrıca, mimari olarak yuvarlak planlı yapı kalıntılarına ait izler tespit edilmiştir. Bunların da *terazzo* taban ile döşeli olduğu anlaşılmıştır.

Yeni Mahalle kesiti yontmataş buluntu topluluğunu çakmaktaşı, çok az sayıda da olsa obsidyen oluşturmaktadır. Ele geçen uçlara bakıldığında, bölgedeki Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in A evresinin sonundan B evresinin orta safhasına kadar rastlanılan ok uçları ile benzerlikleri görülür³. Bu uçların benzerleri; Göbekli Tepe⁴, Nevali Çori⁵, Çayönü⁶, Cheikh Hassan⁷, Mureybet IVb⁸, Cafer Höyük⁹ ve Karahan Tepe¹⁰ gibi yerleşimlerden bilinmektedir.

Yeni Mahalle'deki çalışmalardan, elde edilen kömür örnekleri ile yapılan radyokarbon analizleri sonucu, yerleşimin bölgede yer alan diğer Neolitik merkezlerle çağdaş olduğu anlaşılmıştır. Yapılan kurtarma kazısı ile 1993 yılında yerleşimin yakınında tesadüfen bulunmuş olan Urfa heykelinin buradaki Neolitik yerleşime ait olduğu kesin bir şekilde kanıtlanmıştır¹¹. Heykelin duruş tarzı ve stili Göbekli Tepe ve Nevali Çori'den ele geçen "T" şeklindeki dikilitaşların bir ardılı olduğunu göstermektedir (Lev. 2). Ayrıca, Yeni Mahalle semtinde yapılan araştırmalarda, bir mağaranın sonradan örülmüş duvarında, devşirme taş olarak

2 Çelik 2000a, 4-6; 2007, 165-178; 2011a, 139-164.

3 Cauvin 1994, 78-95.

4 Schmidt 2001, 52, Fig. 10: 3,4,6.

5 Schmidt 1988, 171-174. Abb.11:1-6, Abb.12:1-3.

6 Bu türde uçların büyük bir kısmı Çayönü Kanallı Yapılar evresine aittir. Bkz. Coşkunsu 1999, 223.

7 Abbes 1993, Fig. 7.13,14, Fig. 8.10.

8 Cauvin 1994, 79, Fig. 24:1, 3.

9 Cauvin 1994, Fig. 26:3.

10 Çelik 2000b, 6-8.

11 Hauptmann 2003, 622-636.

kullanılmış bir dikilitaş gövdesine ait parça tespit edilmiştir (Lev. 3). Bu dikilitaş parçasından dolayı Yeni Mahalle yerleşiminde “T” şeklinde dikilitaş geleneğinin var olduğu anlaşılmıştır.

2.2. Hamzan Tepe

Hamzan Tepe, Şanlıurfa'nın 10 km güneyinde, önceleri bir Paleolitik açık hava istasyonu olarak kullanılmış, daha sonra Neolitik dönemde iskân görmüş küçük bir yerleşimdir¹². Hamzan Tepe yerleşiminde tespit edilmiş “T” şeklindeki bir dikilitaşın varlığı (Lev. 4) ile ana kayaya oyulmuş ağız geniş havuzlar, havuz yapım tekniğinde karşımıza çıkan küçük oyuklar ve yuvarlak planlı yapı kalıntıları, yerleşimin bölgedeki diğer Neolitik yerleşimlerle çağdaş olduğunu göstermektedir¹³. Hamzan Tepe yerleşiminde, Nevali Çori ve Çayönü'nde olduğu gibi hem sivil hem de kült alanları birlikte yer almaktadır¹⁴. Yapılan incelemelerde, çakmaktaşıdan yapılmış Alt Paleolitik döneme ait buluntular ve Çanak Çömleksiz Neolitik döneme özgü Byblos ve Nemrik tipi uçlar ve çok az sayıda obsidyen dilgi ve yonga parçası ele geçmiştir¹⁵.

2.3. Karahan Tepe

Karahan Tepe, Şanlıurfa'nın 63 km güneydoğusunda, Tektek Dağları olarak bilinen kalker platoların arasında yer almaktadır¹⁶. Yerleşimin en önemli özelliği, Göbekli Tepe ölçeğinde bir yer olması ve üzerinde 266 adet *in-situ* olarak “T” şeklinde dikilitaşların bulunmasıdır¹⁷. Sadece Çanak Çömleksiz Neolitik dönemde iskân edilmiş olan yerleşimde, kaçak kazılar sonucu ortaya çıkartılmış “T” şeklinde dikilitaşların bazılarında yuvarlak başlı (Lev. 5), bazılarında ise üçgen başlı yılan kabartmaları yer almaktadır (Lev. 6). Bazı dikilitaş parçalarında kazıma tekniği ile yapılmış hayvan figürleri de bulunmuştur¹⁸. Ayrıca, Göbekli Tepe'de benzerlerine rastlanılan fallusu bir heykel parçası da ele geçmiştir¹⁹. Karahan Tepe yerleşiminde tespit edilen, 4 m uzunluğunda “T” şeklinde

12 Çelik 2010, 257-268; 2004, 3-5.

13 Beile-Bohn et al. 1998, 47-50, Abb. 20.

14 Çelik 2014, 22.

15 Çelik 2010, 259-262.

16 Çelik 2000b, 6-8; 2011b, 241-253.

17 Çelik 2000b, 6.

18 Çelik 2011b, fig.12a-b.

19 Çelik 2011c, 91-95.

henüz çıkarılmamış bir dikilitaşın yer aldığı taş ocağı (Lev. 7), yine ana kayaya oyulmuş havuzlar ve havuz yapımında kullanılan küçük oyuklar, yerleşimin bölgedeki diğer Neolitik yerleşimlerle benzer özellikler taşıdığını göstermektedir²⁰. Yerleşimde yapılan incelemelerde, Çanak Çömleksiz Neolitik döneme özgü çakmaktaşıdan iki kutuplu çekirdekler, ön kazıyıcılar, deliciler, taşkalemler, orak dilgiler, Byblos, Nemrik ve Aswad tipi uçlar tespit edilmiştir²¹.

2.4. Sefer Tepe

Sefer Tepe yerleşimi, Şanlıurfa'nın yaklaşık 70 km doğusunda, Viranşehir ilçesi sınırları içinde yer almaktadır²². Yerleşim, küçük bir höyük olup platoların bittiği ovanın başladığı bir noktaya kurulmuştur. Sefer Tepe yerleşiminin kuzeyinde ve doğusunda, Viranşehir Ovası olarak bilinen bir ova yer almaktadır. Güney ve batısında ise Tektek Dağları olarak bilinen kalker platolar bulunmaktadır.

Yerleşimin yüzeyinde, 16 adet "T" şeklinde dikilitaş yer almaktadır. Dikilitaşların tümü *in situ* durumdadır²³. Bu konumlarıyla, Göbekli Tepe II. tabaka mimarisindeki dikilitaşlar²⁴, Nevali Çori dikilitaşları²⁵ ve Karahan Tep'e'nin yüzeyinde yer alan *in situ* dikilitaşlar ile büyük benzerlik gösterirler²⁶. Yerleşimde yapılan kaçak kazılar sonucu ortaya çıkarılmış 198cm boyunda sağlam bir "T" şeklinde dikilitaş ele geçmiştir (Lev. 8). Yerleşimde, çakmaktaşıdan yapılmış Byblos tipi uçlar ve çok az da olsa obsidyenden yapılmış dilgi parçaları tespit edilmiştir²⁷.

2.5. Taşlı Tepe

Taşlı Tepe, Şanlıurfa'nın yaklaşık 65 km kuzeydoğusunda, bugünkü Siverek ilçe sınırları içerisinde yer alır. Küçük boyutta bir höyük olan yerleşim, yaklaşık 12 dekarlık alana sahiptir²⁸. Yerleşimin üstü günümüzde tarımsal faaliyetler için kullanılmaktadır. Taşlı Tepe yerleşim yerinde

20 Beile-Bohn et al. 1998, 47-50, Abb. 20.

21 Çelik 2011b, 243-246, fig. 17-23.

22 Çelik 2006, 23-25.

23 Güler et al. 2012, fig.7-9; Çelik 2006, 23.

24 Schmidt 2002, 8, Fig. 7. bkz. L10-71, L9-80, L9-55, L9-56 açmaları.

25 Hauptmann 1991/1992, 28, Abb. 21.

26 Çelik 2000b, 6-7.

27 Güler et al. 2013, fig. 22; Çelik 2006, 24-25.

28 Çelik et al. 2011, 225-236.

gözlemlenen küçük buluntuların çoğu çakmaktaşıdan yapılmış iki kutuplu çekirdekler, yonga, dilgi ve üretim artıklarından oluşmaktadır. Ayrıca, obsidyenden yapılmış dilgi ve yongalar da tespit edilmiştir. Çakmaktaşıdan yapılmış aletlerin tümüne bakıldığında okucu, orak dilgi gibi teknolojik ve tipolojik açıdan Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e ait alet tipleri olduğu görülmektedir.

Taşlı Tepe yerleşiminden kaçak kazılar sonucu "T" şeklinde dikilitaş ve dikilitaş parçaları çıkarılmıştır. Parçalar halinde bir dikilitaştan mevcut boyu 152 cm'dir (Lev. 9). Bu ölçüleriyle, Göbekli Tepe II. tabaka dikilitaşları²⁹, Nevali Çori tapınak binası dikilitaşları³⁰, Karahan Tepe³¹ ve Sefer Tepe'nin³² yüzeyinde yer alan dikilitaşlar ile büyük benzerlik göstermektedir. Ayrıca, Taşlı Tepe'de bir parça *terazzo* taban örneği de bulunmuştur³³. Neolitik dönemde pek çok merkezde bulunmuş olan *terazzo* tabanın benzerlerine bölgede yer alan Göbekli Tepe, Nevali Çori³⁴ ve Şanlıurfa Yeni Mahalle³⁵ höyüğünde de rastlanmıştır. Sonuç olarak, ele geçen buluntular doğurultusunda Taşlı Tepe yerleşimi, bölgedeki diğer Neolitik yerleşimlerle çağdaş bir yerleşimdir.

2.6. Kurt Tepesi

Yeni keşfedilen Kurt Tepesi yerleşimi³⁶, Şanlıurfa ilinin 45 km doğusunda, Sumaklı köyünün 3 km güneyinde bulunmaktadır. Kurt Tepesi, Harran Ovası ile Viranşehir bölgesi arasında bir geçit görevi gören Çoban Deresi Boğazı'na hâkim bir tepe üzerinde yer almaktadır³⁷. Yüksek kalker platoların oluşturduğu bir sırtın üzerine kurulmuş küçük bir höyüktür. Yaklaşık 7 dekarlık bir alana sahiptir. Höyüğün etrafında yer alan kalker kayalıklarda küçük oyuk grupları ve ana kayaya oyulmuş bir havuz tespit edilmiştir. Ayrıca, "T" şeklinde dikilitaşların çıkartıldığı düşünülen taş ocakları da tepenin kuzeydoğusunda bulunmaktadır.

Çanak Çömleksiz Neolitik döneme ait Kurt Tepesi'nde, bir kaçak kazı çukurunda, "T" şeklinde dikilitaşlar çıkartılmıştır. Dikilitaşlar,

29 Schmidt 2002, 8, Fig. 7. bkz. L10-71, L9-80, L9-55, L9-56 açmaları.

30 Hauptmann 1991/1992, 28, Abb. 21.

31 Çelik 2000b, 6-7, Fig. 1.

32 Güler et al. 2012, fig.7-9; Çelik 2006, 23-25, Fig. 2.

33 Çelik et al. 2011, fig.8.

34 Hauptmann 2007, 142, Fig. 7, Fig. 8a-b.

35 Çelik 2007, Fig. 16; Çelik 2011a, 141-143, fig.14-16.

36 Güler ve Çelik 2015, 78-79, res. 1-2,21.

37 Çelik 2014, 11.

yaklaşık 2,5 m uzunluğunda, 70 cm ile 50 cm genişliğinde ve 25 cm kalınlığındadır. “T” şeklinde dikilitaşın birinde, yan tarafında yer alan tıraşlanmış bir alanda, hem kravat şeklinde geniş bir yiv, hem de tek bantlı chevron motifi bulunmaktadır (Lev. 10). Benzer motifler, Nevali Çori³⁸ ve Göbekli Tepe’de³⁹ ele geçen “T” şeklinde dikilitaşlardan bilinmektedir. Kurt Tepe’inde yapılan incelemelerde, hammadde olarak yoğun bir şekilde çakmaktaşı kullanıldığı, çok az oranda obsidyen bulunduğu tespit edilmiştir. Ele geçen buluntular arasında, çakmaktaşıdan yapılmış Byblos tipi uçlar, kazıyıcılar, deliciler, silikalı orak dilgiler ve obsidyen dilgiler yer almaktadır. Ayrıca, taştan boncuklar, bazalt taşından yapılmış havaneli parçaları da tespit edilmiştir. Ele geçen dikilitaşların boyutları, Nevali Çori’deki kült yapısı ve Göbekli Tepe’nin II. tabakası ile benzerdir. Bu nedenle Kurt Tepesi yerleşimi, bölgedeki diğer Neolitik yerleşimlerle aynı döneme aittir.

2.7. Harbetsuvan Tepesi

Yeni keşfedilen Harbetsuvan Tepesi, Şanlıurfa’nın 45 km doğusunda, Tektek Dağları olarak bilinen kalker platoların arasında yer almaktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği 714 m’dir. Yaklaşık 6 dekarlık bir alana sahiptir. Sadece Çanak Çömleksiz Neolitik dönemde iskân edildiği düşünülmektedir. Yerleşimin en önemli özelliği, üzerinde *in situ* durumda “T” şeklinde dikilitaşların bulunmasıdır. Kaçak kazılar sonucu ortaya çıkartılmış bazı “T” şeklinde dikilitaşlar bilinçli bir şekilde kırılmıştır. Üzerinde bezeme olmayan kırık dikilitaşlardan biri birleştirilmiş ve mevcut boyunun 160 cm, genişliğinin 70 cm ile 50 cm kalınlığının ise 22 cm olduğu anlaşılmıştır (Lev. 11)⁴⁰. Yerleşimde açığa çıkarılmış “T” şeklinde diğer bir dikilitaşın üzerinde, kravat ve parmak kabartmaları yer almaktadır (Lev. 12)⁴¹.

Harbetsuvan yerleşimi, Karahan Tepe yerleşiminin yaklaşık 7 km güneybatısında yer almaktadır. Yerleşim yüzeyinde, yaklaşık 15 m çapında dairesel bir temel izi bulunmaktadır. Bu şekliyle, Göbekli Tepe’nin II/III. tabakasında tespit edilmiş olan yuvarlak planlı “F Yapısı”na benzemektedir⁴². Yapılan incelemelerde, hammadde olarak çoğunlukla çakmaktaşı,

38 Schmidt 2010, fig. 5.

39 Schmidt 2010, fig. 5; 2007, Fig. 11.

40 Çelik 2014, 12-14, fig.7.

41 Çelik 2014, fig. 8.

42 Notroff et al. 2016, fig.5.1; Schmidt 2010, Fig. 2.

az oranda da obsidyen kullanılmıştır. Çanak Çömleksiz Neolitik döneme özgü buluntulardan, çakmaktaşıdan iki kutuplu çekirdekler, omuzlu dilgiler ve orak dilgiler, Byblos tipi uçlar ile obsidyenden dilgi parçaları tespit edilmiştir. Harbetsuvan yerleşiminde ele geçen kabartmasız dikilitaşın en yakın benzerleri Karahan Tepe'de tespit edilmiştir⁴³ Yerleşim, Karahan Tepe'ye yakın oluşundan daha çok bir uydu yerleşimi gibi durmaktadır. Harbetsuvan Tepesi, 5 dekarlık alanıyla, Sefer Tepe, Hamzan Tepe, Kurt Tepesi ve Taşlı Tepe yerleşimleri gibi benzer boyutlardadır. Ele geçen dikilitaşlar, Nevali Çori'deki kült yapısı ve Göbekli Tepe'nin II. tabakası ile benzerdir. Bu benzerlikten yola çıkılarak Harbetsuvan Tepesi yerleşimini, bölgedeki diğer yerleşimlerle aynı döneme tarihlen-dirmek gerekir.

2.8. Ayanlar Höyük

İlk kez 2013 yılında keşfedilen Ayanlar Höyük⁴⁴, Şanlıurfa'nın yaklaşık 30 km batısında bulunan Ayanlar köyünün kısmen altında ve kuzeyinde yer almaktadır. Yaklaşık 140 dekarlık bir alan sahiptir. Höyüğün yüksekliği yaklaşık 10 m'dir. Deniz seviyesinden 733 m yüksekliktedir. Güney bölümünde köy yerleşimi bulunmaktadır. Höyüğün üstünde toplam 6 tane küçük tepe vardır. Günümüzde üzerinde fıstık bahçeleri bulunmaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda, Çanak Çömleksiz Neolitik dönem buluntuları dışında, erken ve orta Bizans dönemine ait seramiklere de rastlanmıştır. Ayrıca, çakmaktaşıdan yapılmış dilgi, yonga parçaları ile uç ve kazıyıcı parçalarına, iki kutuplu ve tek kutuplu çekirdeklere ve çekirdek yenileme parçalarına, omuzlu dilgilere, vurgaçlara ve çok az oranda obsidyen yonga ve dilgilere rastlanmıştır. Kalkerden taş küpler, bazalt taşından alt ve üst ezgi taşları ve havanelleri, klorit taşından taş kap parçaları⁴⁵ ele geçen buluntular arasındadır.

Höyükte yer alan tepelerden birinde bulunan köy mezarlığında, "T" şeklindeki dikilitaş barındıran kült yapılarında görülen, ortası oyuk bir taş parçası⁴⁶ tespit edilmiştir (Lev. 13). Ayanlar Höyüğü'nde "T" şeklinde dikilitaş tespit edilemediği halde ele geçen bu buluntu, burada Göbekli Tepe ve Karahan Tepe gibi kült merkezi olabileceğine dair önemli ipuçları vermektedir. Özellikle, buradan çıkarılmış olduğu düşünülen aslan

43 Çelik 2011b, Fig. 8, 10.

44 Çelik 2014, 19, fig. 18-19.

45 Ercan ve Çelik 2013, 16-20.

46 Çelik 2014, fig.19; Benzeri için bkz. Schmidt 2010, Fig. 21.

başına ait bir heykel parçası, Ayanlar Höyüğü'nün kült yapılarını içinde barındırdığına işaret etmektedir⁴⁷.

Göbekli Tepe ve Karahan Tepe'de ele geçmiş buluntulara benzer özellikler taşıdığı için Ayanlar Höyük yerleşimi, bölgedeki diğer Neolitik yerleşimlerle çağdaştır.

3. Değerlendirme ve Sonuç

Şanlıurfa dışında Adıyaman ve Gaziantep'te bulunmuş olan iki eser de Çanak Çömleksiz Neolitik dönem içinde değerlendirilmesi gereken eserlerdir. Adıyaman-Kahta ilçesindeki Kilisik köyü yakınlarında, 1960'lı yıllarda "T" şeklinde bir dikilitaş tespit edilmiştir. Adıyaman Müzesi'nde yer alan dikilitaşın yüksekliği yaklaşık 80 cm'dir. Bu dikilitaş, Göbekli Tepe, Nevali Çori, Karahan Tepe, Hamzan Tepe, Sefer Tepe, Harbetsuvan Tepesi ve Kurt Tepesi'nde bulunmuş olan dikilitaşlarla benzer özellik taşımaktadır. Dikilitaşın çıkarıldığı yerleşim yeri henüz bulunamamıştır⁴⁸. Ancak bu dikilitaşın ilk kez Fırat'ın batı kıyısında görülmesi son derece önemlidir. Kilişik dikilitaşını, bölgedeki diğer yerleşimlerle aynı döneme tarihlendirmek gerekir.

Nereden geldiği tam olarak bilinmeyen ve şuanda Gaziantep Müzesinde bulunan ve "T" şeklindeki dikilitaşların ardılı olduğunu düşündüğümüz bir heykel, Göbekli Tepe, Nevali Çori ve Karahan Tepe'den ele geçen heykellerle benzer özellikler taşımaktadır⁴⁹. Bu heykel, "T" şeklinde dikilitaş geleneğinin Fırat'ın batı kıyısına, Gaziantep bölgesine kadar gelmiş olduğunu göstermesi açısından önemli bir eserdir⁵⁰. Bu heykelin, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemin B evresi başlarına tarihlendirilmesi gerekir. Yapılan araştırmalar sonucunda, Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Sefer Tepe, Taşlı Tepe, Hamzan Tepe, Karahan Tepe, Kurt Tepesi, Ayanlar Höyük ve Harbetsuvan Tepesi'nin, Göbekli Tepe'nin II. tabakası ve Nevali Çori kült yapısı ile benzer özellikleri olduğu ortaya çıkartılmıştır⁵¹. Bu yerleşimlerden sadece Hamzan Tepe ve Şanlıurfa - Yeni Mahalle'de görülen yuvarlak planlı yapıların varlığı, Şanlıurfa bölgesinde henüz başka bir yerde karşımıza çıkmayan bir özelliktir. Çanak Çömleksiz Neolitik dönemin erken evrelerine tarihlenen yuvarlak planlı yapıların

47 Ercan ve Çelik 2013, Fig.1a-d, 2a-d, 3a-d.

48 Hauptmann 2000, 5-9; 2012, 13-22.

49 Çelik 2005, 28-29.

50 Bulgan ve Çelik 2011, 85-90.

51 Moetz ve Çelik 2012, 695-709.

benzerleri, bölgede Çayönü, Hallan Çemi⁵², Gusir Höyük⁵³, Körtik Tepe⁵⁴ ve Hasankeyf Höyük⁵⁵ gibi yerleşimlerden de bilinmektedir.

Göbekli Tepe, Nevali Çori, Karahan Tepe, Sefer Tepe, Taşlı Tepe, Hamzan Tepe, Şanlıurfa - Yeni Mahalle, Kurt Tepesi, Ayanlar Höyük, Harbetsuvan Tepesi yerleşimlerinin ve Adıyaman Kilişik Mevkii dikilitaşı ile Gaziantep Heykeli gibi buluntuların ortak özelliği, dikilitaşların veya bunların devamı niteliğindeki heykellerin bulunmuş olmasıdır. Bu tarz dikilitaşlar, genelde yuvarlak veya kare planlı yapıların merkezinde iki tane karşılıklı olarak bulunmaktadır. Bu yapı geleneği PPNA'nın başına tarihlenen, Irak'da yer alan Qermez Dere, Nemrik yerleşimlerinde de karşımıza çıkmaktadır⁵⁶.

Suriye'de Aşağı Fırat vadisinde yer alan Mureybet yerleşiminin IIIA tabakasında ele geçmiş olan "T" şeklinde küçük bir dikilitaşın varlığı⁵⁷, dikilitaş geleneğinin bölgenin güneyinde de var olduğunu göstermektedir. Kaldı ki son yıllarda Ilısu Barajı altında kalacak bölgelerde kazı yapılan alanlardan biri olan Gusir Höyük'te de benzer şekilde dikilitaşlar tespit edilmiştir⁵⁸.

Çanak Çömleksiz Neolitik dönemin A evresi sonu⁵⁹ ile B evresi ortalarına⁶⁰ kadar görülen dikilitaş geleneği, Çanak Çömleksiz Neolitik dönem B evresinin sonunda⁶¹ ortadan kalkmıştır. Bu dönemden sonra, dikilitaş geleneğinin devamı olan Neolitik döneme ait heykeller de tespit edilememiştir. Bu durum, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem ile ilgili araştırma eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmalar sayesinde Gaziantep, Mardin ve Adıyaman illerinde de Çanak Çömleksiz Neolitik dönemle ilgili dikilitaş geleneğinin var olduğu ve pek çok yerleşimin ortaya çıkartılması yüksek bir olasılıktır.

52 Rosenberg 2007, 1-11.

53 Karul 2011, 1-17.

54 Özkaya ve San 21-36.

55 Miyake et al. 2012, 3-7.

56 Sicher-Akman 2001, 389-394.

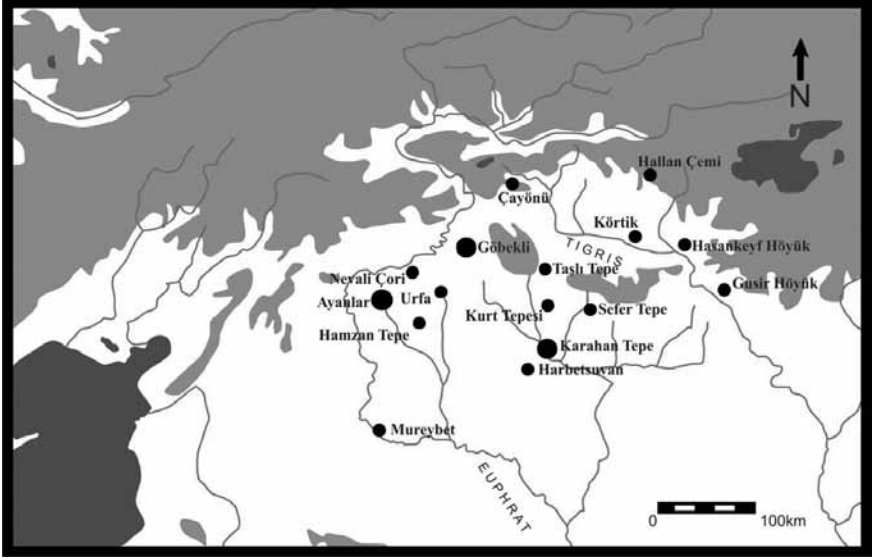
57 Stordeur ve Lebreton 2008, 619-644.

58 Karul 2011, fig.5.

59 Yaklaşık MÖ 10. bin yıl sonu.

60 Yaklaşık MÖ 9. bin yıl ortası.

61 Yaklaşık MÖ 9. bin yılın sonu.

Levha 1. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Dikilitaşlı Neolitik Yerleşimler.

Levha 2. Urfa-Yeni Mahalle Heykeli. (Foto. G. Tan)

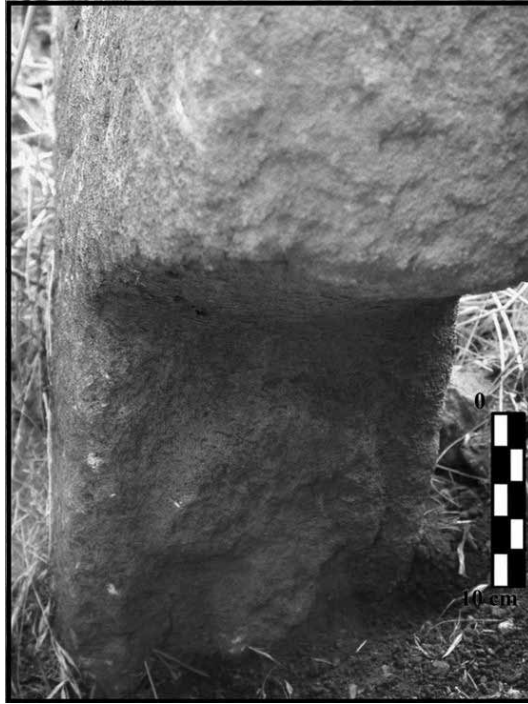
Levha 3. Urfa-Yeni Mahalle Semtinden Bir Dikmetaş Parçası. (Foto. B. Çelik)

Levha 4. Hamzan Tepe'den in-situ Durumda bir Dikmetaş. (Foto B. Çelik)

Levha 5. Karahan Tepe'den Yılan Kabartmalı Dikmetaş. (Foto B. elik)

Levha 6. Karahan Tepe'den Üçgen Başlı Yılan Kabartması. (Foto B. elik)

Levha 7. Karahan Tepe'den Dikmetaşın Çıkarıldığı Taş bir Ocağı. (Foto B. Çelik)

Levha 8. Sefer Tepe'den T Şeklinde bir Dikmetaş. (Foto B. Çelik)

Levha 9. Taşlı Tepe'den bir Dikmetaş Örneği. (Foto B. elik)

Levha 10. Kurt Tepesi'nden Motifli bir Dikmetaş Örneği. (Foto B. elik)

Levha 11. Harbetsuvan Tepesi'nden bir Dikmetaş Örneği. (Foto B. Çelik)

Levha 12. Harbetsuvan Tepesi'nden Kabarmalı bir Dikmetaş Örneği. (Foto B. Çelik)

Levha 13. Ayanlar Höyük'ten Oyuk Bir Kaide Parçası Örneği. (Foto B. Çelik)

Kaynakça

Abbès 1993

Abbes, F., “Méthode d’approche de la variabilité du débitage aminaie, application à desarmatures perçantes de Cheikh Hassan (Syrie. VIIIe millénaire B.C.)” Cahiers de l’Euphrate 7, 119-150.

Beile-Bohn et al. 1998

Beile-Bohn, M; Gerber C., Morsch M. ve Schmidt, K., “Neolithische Forschungen in Obermesopotamien. Gürcütepe und Goöekli Tepe” Istanbul Mitteilungen 48, 5-78.

Bulgan ve Çelik 2011

Bulgan, F – Çelik, B., , “A New Statue From Gaziantep in Southeast Turkey / Türkiye’nin Güneydoğusundaki Gaziantep’ten Yeni Bir Heykel” (Ed. H. Taşkıran, M. Kartal, K. Özçelik, M.B. Kösem ve G. Kartal), Işın Yalçınkaya’ya Armağan Kitabı, Studies in Honor of Işın Yalçınkaya, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 85-90.

Cauvin 1994

Cauvin, J., Naissance des divinités, naissance de l’agriculture. La révolution des symboles au Néolithique, Editions CNRS, Paris.

Coşkunsu 1999

Coşkunsu, G., Çayönü Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Okuçlarının Biçimsel Özelliklerine Göre Sınıflandırılması ve Çakmaktaşı Okuçlarının Kullanım İzi Analizi ile İşlevlerinin Belirlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edebiyat Fakültesi, Prehistorya Anabilim Dalı, İstanbul.

Çelik 2000a

Çelik, B. “An Early Neolithic Settlement in the Center of Sanliurfa, Turkey”, Neo-Lithics 2/3, 4-6.

Çelik 2000b

Çelik, B., “A New Early-Neolithic Settlement : Karahan Tepe”, Neo-Lithics 2-3, 6-8.

Çelik 2004

Çelik, B., “A New Early Neolithic Settlement in Southeastern Turkey: Hamzan Tepe”, Neo-Lithics 04-2, 3-5.

Çelik 2005

Çelik, B., “A New Statue of the Early Pre-Pottery Neolithic Period from Gaziantep, Southeastern Turkey”, Neo-Lithics 05-1, 28-29.

Çelik 2006

Çelik, B., “A New Early Neolithic Settlement in Southeastern Turkey:

Sefer Tepe”, Neo-Lithics 06-1, 23-25.

Çelik 2007

Çelik, B., “Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Balıklıgöl Höyüğü”, Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı. Türkiye’de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular, (Ed. M. Özdoğan ve N. Başgelen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 165–178.

Çelik 2010

Çelik, B., “Hamzan Tepe in the Light of New Finds”, Documenta Praehistorica XXXVII, 257-268.

Çelik 2011a

Çelik, B., “Şanlıurfa-Yeni Mahalle” (Ed. M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm), The Neolithic in Turkey. New Excavation and New Research. Archaeology and Art Publication, İstanbul, 139-164.

Çelik 2011b

Çelik, B., “Karahan Tepe: a new cultural centre in the Urfa area in Turkey” Documenta Praehistorica XXXVIII, 241-253.

Çelik 2011c

Çelik, B., “A New Statue From Karahan Tepe” (Ed. H. Taşkiran, M. Kartal, K. Özçelik, M.B. Kösem ve G. Kartal), Işın Yalçınkaya’ya Armağan Kitabı, Studies in Honor of Işın Yalçınkaya, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 91-95.

Çelik et al. 2011

Çelik, B- Güler, M ve Güler, G., “A New Pre-Pottery Neolithic Settlement in Southeast Turkey: Taşlı Tepe”, Anatolia /Anadolu 37, 225-236.

Çelik 2014

Çelik, B., “Differences and Similarities between the Settlements in Şanlıurfa Region where “T” Shaped Pillars are Discovered”, TÜBA-AR 17, 9-23.

Ercan ve Çelik 2013

Ercan, M- B. Çelik, B., “Şanlıurfa Müzesi’nden Neolitik Döneme Ait Bir Grup Eser / A Group of Artifacts From Neolithic Period in Şanlıurfa Museum”, Anadolu /Anadolu 39, 13-54.

Güler ve Çelik 2015

Güler, M - Çelik, B., “Şanlıurfa Bölgesi Neolitik Dönem Araştırmaları”, Belgü 1/175-102.

Güler et al. 2012

Güler, M- Çelik, B- Güler, G., “Viranşehir İlçesinden Yeni Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yerleşimleri / New Pre-Pottery Neolithic Settlements from Viranşehir District”, Anadolu / Anatolia 38, 157-191.

Güler et al. 2013

G. Güler, G – Çelik, B - Güler, G., “New Pre-Pottery Neolithic sites and cult centres in the Urfa Region” *Documenta Peahistorica* XL, 291-304.

Hauptmann 1991/92

Hauptmann, H., “Eine Siedlung des akeramischen Neolithikums am mittleren Euphrat”, *Nürnberger Blaetter zur Archaeologie* 8/9, 15-33.

Hauptmann 2000

Hauptmann, H., “Ein frühneolithisches Kultbild aus Kommogene”, (Ed. J. Wagner), *Gottkönige am Euphrat, Zaberns Bildbände zur Archaeologie*, Munchen, 5-9.

Hauptmann 2003

Hauptmann, H., “Eine frühneolitische Kultfigur aus Urfa” (Ed. M. Özdoğan, H. Hauptmann ve N. Başgelen), *From Village to Cities. Early Villages in the Near East, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, Vol. 1*, 622-636.

Hauptmann 2007

Hauptmann, H., “Nevalı Çori ve Urfa Bölgesinde Neolitik Dönem”, (Ed. M. Özdoğan ve N. Başgelen), *Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı. Türkiye’de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul*, 131-164.

Hauptmann 2012

Hauptmann, H., “Ein frühneolithisches Kultbild aus Kommagene” (Ed. J. Wagner), *Gottkönige am Euphrat: Neue Ausgrabungen und Forschungen in Kommagene, Darmstadt / Mainz*, 13-22.

Karul 2011

Karul, N., “Gusir Höyük” (Ed. M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm), *The Neolithic in Turkey, New Excavation and New Research, The Tigris Basin, Archaeology and Arts Publish, İstanbul*, 1-17.

Miyake et al. 2012

Miyake, Y - Maeda, O - Tanno, K - Hongo, H- Gündem, C.Y., “New Excavations at Hasankeyf Höyük: A 10th millennium cal.BC site on the Upper Tigris, Southeast Anatolia” *Neo-Lithics* 1/12, 3-7.

Moetz ve Çelik 2012

Moetz, K. - Çelik, B., “T Shaped Pillar Sites in the Landscape around Urfa” (Ed. R. Matthews ve J. Curtis), *Proceedings of the 7th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East. Vol. 1: Mega-cities & Mega-sites, 695-709, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag*.

Notroff et al. 2016

Notroff, J.- Dietrich, O - Schmidt, K., “Gathering of the Dead ? The

Early Neolithic Sanctuaries of Göbekli Tepe, Southeastern Turkey” (Ed. C. Refrew, M.J. Boyd, ve I. Morley), *Death Rituals, Social Order and the Archaeology of Immortality in the Ancient World “Death Shall Have No Dominion”*, Cambridge University Press, Cambridge, 65-81.

Özkaya ve San 2007

Özkaya, V - San, O., “Körtik Tepe, Bulgular Işığında Kültürel Doku Üzerine İlk Gözlemler” *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı. Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular, Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul, 21-36.

Rosenberg 2007

Rosenberg, M., “Hallan Çemi”, (Ed. M. Özdoğan ve N. Başgelen), *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı. Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular, Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul, 1-11.

Schmidt 1988

Schmidt, K., “Nevali Çori: Zum Typenspectrum der Silexindustrie und der Übrigen Kleinfunde”, *Anatolica* 15, 161-201.

Schmidt 2001

Schmidt, K., “Göbekli Tepe, Southeastern Turkey. A preliminary report on the 1995-1999 excavations” *Paléorient* 26/1, 45-54.

Schmidt 2002

Schmidt, K., “The 2002 Excavations at Göbekli Tepe (Southeastern Turkey), Impressions from an Enigmatic Site” *Neo-Lithics* 2/2, 8-13.

Schmidt 2007

Schmidt, K., “Göbekli Tepe”, (Ed. M. Özdoğan ve N. Başgelen), *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı. Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular, Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul, 115-129.

Schmidt 2010

Schmidt, K., “Göbekli Tepe - the Stone Age Sanctuaries. New results of ongoing excavations with a special focus on sculptures and high reliefs” *Documenta Praehistorica XXXVII*, 239-255.

Sicher-Akman 2001

Sicher-Akman, M., “Die Rundhütte als Ursprung Zur Entwicklung erster runder Hütten zum geregelten Rechteckbau” (Ed.) R. M. Boehmer ve J. Maran. *Lux orientis. Archaeologie zwischen Asien und Europa, Festschrift für Harald Hauptmann zum 65. Geburtstag*. Rahden, 389-394.

Stordeur ve Lebreton 2008

Stordeur, D - Lebreton, M., “Figurines pierres à rainures, «petits objets

divers» et manches de Mureybet.” (Ed. J. J. Ibáñez), Le site néolithique de Tell Mureybet (Syrie du Nord), En homage à Jacques Cauvin, BAR International Series 1843, Oxford, Vol. II, 619-644.